بنیاتی فەلسەفەی رووتیی
لە رۆمانی مامزێر

نەجات حەمید ئەحمەد

قەفەزو جلوبەرگ، زەوی و مرۆڤ، ئاسمان و زەوی، خانوو و خێزان، ئەو پۆشتەنیانەی دەرەوەی مرۆڤ، کە مرۆڤ لە سروشت و خەیاڵ و شێوەی ژیانی خۆی دەردەکەنە دەرەوە، چونکە پۆشین و لە چوارچێوەگرتن بزرکردنی ئەو ناخ و روانینەیە کە مرۆڤ لە ژیاندا سروشت و بوون پێی دەبەخشن وشەی رووتی لە لای رۆماننوس چەمکێکی فەلسەفییە کە بناغەی رۆمانەکەی لەسەر دارێشتراوە بەجۆرێک کەم بەش و لاپەڕەکانی رۆمانەکە لە گەوهەری ئەم دەلالەتەی چەمکی رووتی دووردەکەنەوە، ئەوەش لە لایەکەوە تێکەڵبوونی ئەو دەلالەتانەیە لەگەڵ ماناکانی بوون «جەستە، دیلبوون و ئازادبوون، گەڕان بەدوای ئەو هێزە جەستەیی و خەیاڵیانەی کە رەوتێک لە روانین و خەیاڵمان، لە تێگەیشتن و بیرکردنەوەمان فراوان دەکەن، لەم لێکۆڵینەوەیەدا بە دووی هەموو ئەو

دەلالەتە زمانەوانییانەدا دەچین، کە چەمکی رووتی دەگەیێننە ئاستی بنیاتێک لە ماناو پێکهاتی زمانەوانی، کە لە سەرجەمیاندا دەربڕین لە بنیاتی رەهاو شاراوەی چەمکەکە دەکەن لە بیرکردنەوەی نووسەردا، بەو مەبەستەی چەمکی رووتی دەرخەین وەک چەمکێک کە خاوەنی بنیات و پێکهاتێکی فیکری و فەلسەفی بێت.

١- شاردنەوەی رۆح و ئاشکراکردنی.

لە لاپەڕە(٢٠)ی رۆمانەکەدا ئەم رستانە دەخوێنینەوە:

١- ئەوەی لەناو قەفەزەکەدا ئازارم دەدات ئەوە نییە کە من دیلم و چارەنووسم بەکوێ دەگات، بەڵکو ئەو رووتییەیە.

٢- ئێمە شتەکان لەڕێگای هێنانە بەرچاو«im agina-tion»ەوە، نەک لەڕێگای بینین«Sight»ەوە هەست پێدەکەین، ئەوا هەموومان رووتین.

٣- جلپۆشین شێوەیەکی دیکەی رووتییە، جل فۆرمی جەستەیە، بەڵام جەستە فۆرمی رۆح نییە. رۆح لەناو بینیندایە نەک لەناو جەستە.

٤- ئەوە بینینە کاتێ دەکەوێتە سەر جەستە، رۆحی تێدا دەخولقێنێت و هاوکاتیش ماهییەتی ئەم رۆحە دەردەخات. پێمان دەڵێت ئەم جەستەیە جوانیمان پێدەبەخشێت و ئەوی دیکەیان شێواوەو قێزمان دەکاتەوە، جەستەیەکی دوژمنانەیەو ئەوەیان جەستەیەکی دۆستانەیە.

٥- هەر بینینیشە زەمەنەکانی ئەو جەستەیەمان بۆ دەردەخات.

٦- جلوبەرگ قاوغێکی سیحراوییە جەستە زیاتر ئاشکرا دەکات و رۆح هێندەی تر دەشارێتەوە.

٧- جلوبەرگ ئەو نیشانەیەیە کە رێنمایی بینینمان دەکات، پێمان دەڵێت، لەژێر مندا جەستەیەک هەیە.

٨- جەستەش نیشانەیەکی دیکەیەو هاوار دەکات، من گۆڕستانی رۆحێکم.

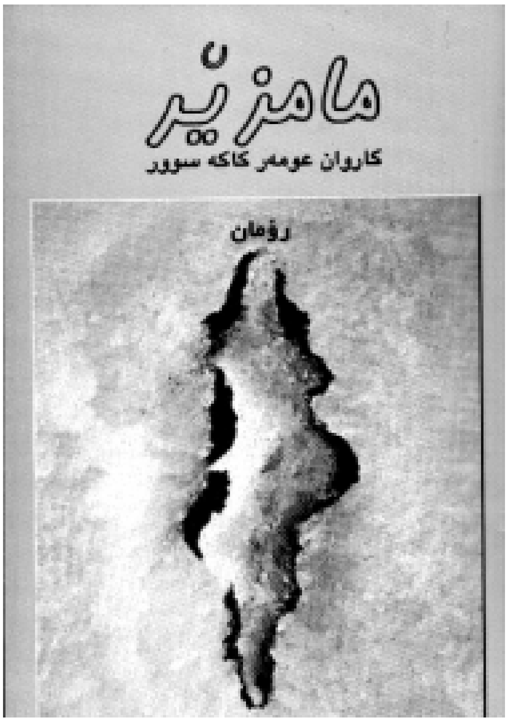

٩- کەواتە ئەوەی زیندووەو دەبێت تاماوە ئازاری ئەبەدیی رووتی«پۆشین» بچێژێت جەستەیە.

١٠- ئەگەر«رووتی» ئارەزوویەکی بەردەوام بێت بۆ«پۆشین» ئەوا «پۆشین» رووتییەکی ئەزەلییە پۆشین نەبا کێ دەیزانی رووتی چییە.؟!

١١- بەڵام من نازانم بۆچی وامدەزانی جلوبەرگ وەکو قەفەز وایە هەر بۆیە سەرەتای هەموو شیعرو چیرۆکێکم بەقەفەز دەست پێ دەکرد.. دەچوومە ناویەوەو لە دەرەوەم دەڕوانی.. دەمویست لەوێوە بیرۆکەکان پەڵکێش بکەم، بەڵام لە چەند رستەیەکی شێواو و تاریک بێرازێت نەمدەتوانی هیچ شتێکی دی بنووسم.

١٢- ئەرێ من بۆچی مەحکووم بووم بەوەی هەر لەسەر قەفەز بنووسم؟! بۆچی وامدەزانی هەموو رێگاکان لە قەفەزەوە دەست پێ دەکەن؟!

١٣- دواجار خۆم بەدەست ئەو باوەڕە ساکارو حازربەدەستەوە دا، کە دەڵێت قەفەز کۆتایی گیانە، قوفڵی خەیاڵەکانە.. قاڵبی جەستەیە..

ئەو پرسیارانەی لە خوێندنەوەی پەڕەگرافێکی لاپەڕە سەرەتاییەکانی ڕۆمانێک بەدەست دێن ڕەنگاوڕەنگن، سەرەتا نووسەر هەر لە یەکەمین لاپەڕەکانەوە دەربڕین لە هاوکێشەیەکی زمانەوانی-فەلسەفی دەکات، کە پۆشین بەمانای شاردنەوەیە، گەر ئەم جۆرە دەرکەوتەیە بگوازینەوە تێڕوانین و نەڕوانین، بەرجەستەبوون و خەیاڵکردن، ئازادی و دیلبوون ئەوا دەچنە جیهانێکی دیکەی پێکهاتەکانی زمان و بنیاتەکانی ماناوە، کە نووسەر وەکو هەڵنانەوەیەکی زمانەوانی و فەلسەفی کاری بۆ کردووە کە چەمکەکانی دیلی(ڕوانین، خەیاڵ، بەرجەستەبوون... هتد بەو چەمکەی ڕووتییەوە وابەستەکراون.

ڕووتی و خەیاڵ

بینین لەڕوانگەی بەرجەستەبوونی دیمەنەکانی بەرچاوی و دوور لەخەیاڵەوە، ڕوانینێکی فرتوفێڵاوی و هەڵخەڵەتێنەرە، چونکە هەموو شتەکان گەوهەرو ڕۆحی خۆیان لەشێوەدا بەرجەستە ناکەن، بەڵکو لە پشتەوەی دیمەنەکانەوە بوونی شتەکان گەواهیدەرن بۆ بوونێکی دیکە، کە بناغەی بەرجەستەبوونی ئەو بوونە ئاماژەیەکە بۆ بوونی شاراوەی ناوەوەی شتەکان، چونکە هێزێک لەنێو شتەکاندا هەیە کە بەردەوام گیانی ناوەوەیان دەپارێزێ، ئەگەر فۆرم مەرجی ئاماژەکردن بێ بۆ بوونێکی دیکە کە هەموو ماناو ڕاستی و جوانییەکان لەخۆ بگرێ، لێرەدا فۆرم واتە شێوە دەورەکەی تەنها گەیاندنە بەو بوونە شاراوەیە هەر بۆیە لە پەرەگرافی یەکەم و دووەم دروستکردنی شێوە بۆ جەستە، هاودەلالەتی شاردنەوەی بینینێکی دیکەی جەستەیەو جلوبەرگ تەنها لاساییکردنەوەو ئاماژەیەکە بۆ بوونێکی دیکەی بەرجەستەیی لە ڕوانیندا هەر بۆیە:

قەفەز - دیلی

جلوبەرگ - پۆشتەیی

ڕۆح - شێوەکان

لە پەیوەستێکی گەورەتری ماناو ئاماژەکاندا دەبێتە بنیاتێکی کامڵ لە واتا، کە کار بۆ بنیاتێکی گەورەتری مانا دەکات لە مانا ئاساییی و بەرجەستەبییەکەی هەر بۆیە:

شێوە(ئاماژەیەکە) بۆ بینین.

بینین(ئاماژەیەکە) بۆ ڕۆح.

ڕۆح (بنیاتی گەوهەری)ی هەموو بوونێکە.

ڕۆماننووس ڕۆ دەچێتە نێو گەردوونێکی میتافیزیکی و ئایدیۆلۆژی لە بڕگەی سێیەمدا، لەوکاتەی جەستەو فۆرم و حاڵەتی ئەو شوێنەی تیایدان وەلاوە دەنێ و سەرنجیان بۆ بنیاتێکی دیکەی هێزی دەربڕین لەخۆکردنی شتەکان ڕادەکێشێ، کە ئەویش لەم پەیوەستەدا بەرجەستە دەبێت.

بینین بنیاتی ڕۆحە

کەواتە جەستەو ئەو فۆرمەی جلوبەرگ کە بۆی دروست دەکرێ، شێواندنی و شێوە گۆڕینی بوونێکی دیکەیە، شتەکان گەوهەر لە بەرجەستەیی بوونی خۆیان هەڵناگرن، بەڵکو پەیوەستەکان درکپێکردنی وەکو چاو و ڕوانین، کارلێککردن لەنێوانی هەستەکانی مرۆڤ و شتەکانی دەورووبەری مەرجی خۆناسینەوەیە، ناسینەوەی خود، درک بەخۆکردن، خۆسەلماندن، لەنێو بوونێکدا کە وەهەمەو هەر لەڕێگەی هێزی هێنانە بەرچاوەوە ڕەوایەتی بوونیان پێ دەبەخشین. ئاخۆ بۆچی ڕۆحی مرۆڤ لەنێو شتەکاندا نییە؟ ئەگەر هێندەی کاریگەری و کارتێکردن وەکو دوو هێزی بوونگەرایی شتەکان، لەنێو خودی شتەکاندا نەبێ، بەڵکو لەنێو وەزیفەو

جووڵەی شتەکاندا بێت، ئەوا هەموو بوونەکان لە پەیوەستەکانیاندا ئەو کاریگەری و کارتێکردنە سەرانەی خۆیان دەخولقێنن، ئەمەش ناوەندێتی بوونەکان ناسەلمێنێ بەقەد ئەوەی بەربەرەلاّیی و فراوانیی هێزەکانی مرۆڤ و بوون دەسەلمێنێ، هێزێکی فیزیۆنۆمی نابەرجەستەیی کە ناجێگیرە لەگەڵ زەمەن و شوێن و کردارەکاندا دەگۆڕێ و بوونی تازە بەدەوروبەری خۆی دەبەخشێت، کەواتە بنیاتێک لە بوون هەیە، بنیاتێک لە هێزی ئامادەکردنەوەو خولقاندن هەیە کە گەوهەریییەو لەگەڵ شتەکانی دەوروبەرو مرۆڤدا نەخولقێندراوە، بەڵکو وەکو دەرەنجامێکی بەرکەوتنی شتەکان لەگەڵ یەکتردا، لە پەیوەستێکی تاوانکارانەو گوناهبارانەو لایەندارانەدا، مرۆڤ هەر خۆی دەچێتەوە سەر ئەو هێزەو درکی پێ دەکات، ئەمەش هەمان شێوەی حاڵەتی گۆڕانی گوتن و ئەدەب و هونەرو چێژوەرگرتنە، شتەکان، وشەکان، جەستەکان چێژ بەرجەستە ناکەن، چێژوەرگرتن لە گۆرانی، جوانی و گۆرانییبێژو کاریگەری وشەکان نییە، بەڵکو ئەو کاریگەریکردنە سەرەو ئەو کارتێکردنە سەرەیە کە کۆی رەگەزەکانی گۆرانی بەرجەستەیان دەکەن، هەرکاتێ مرۆڤ ئامادەیی تێگەیشتن و درکپێکردنی هەبێت، کەواتە رووتی دەکەوێتە کوێی ئەم دیدگایەوە؟ روانین هێزی سەرخستن و بەرجەستەبوونی رۆحە، چونکە رۆحە هەموو کارلێک و کارتێکردنە سەرەکان دەخولقێنێ و روانینیشە بوونایەتییەک بەنەبوویەکی شاراوە دەبەخشێت، «جەستە فۆرمی رۆح نییە، رۆح لەناو بینینداییە». کەواتە رۆح لە فۆرمە میتافیزیکیەکەی دەردەکرێت و لە خەسڵەتە میتۆلۆژی و ئارکیۆلۆژییەکەی زانین دەردەچێتە دەرەوەو هاوبەشییەک لەنێوانی مرۆڤ و هێزی بوون دێتە کایەوە کە ئەویش لە راستیەکی سادەوە دێتە دی هەموو مرۆڤێک کە توانای بینینی شتەکانی هەبوو،

دەتوانی رۆح لەنێو شتەکاندا بدۆزێتەوە، ئەمەیە ئەو بنیاتە زمانەوانییەی کە رۆمانووس کاری لەسەر کردووە، کە دەتوانین بەم شێوە ئاوەژووبوونەی مانا دەربڕینی لێ بکەین.

قەفەس= جلوبەرگ = فۆرم.

رۆح = روانین = کارلێککردن.

کەواتە ئاشکرایە لێرەدا دوو هێزی دژ بەیەک دەکەونەڕوو.

قەفەس ـــ جلوبەرگ ـــ فۆرم = شاردنەوەیە.

بینین ـــ رۆح ـــ ئاشکرابوونی رۆحە.

ئەم بنیاتەی دوایی کرۆکی گەوهەریانەی مانا پێ بەخشینە بەشتەکان، شتەکان مانایەکی بەهێزو کارلێکەریان نابێت، بەڵێ دۆزینەوەی ئەو هێزە زیندووەی جووڵەی بوونایەتی بەشتەکان دەبەخشێت، ئاخۆ دۆزینەوەی ئەو هێزە کە گیانی شتەکان و گەوهەرەکەیانە چیمان بۆ دەردەخەن یا دەمانخەنە چ حاڵەتێکەوە؟!

ئەگەر هەموو بوونێک لە پێناوی گەیاندنی ئاماژەیەک و مانایەکەوە دەربڕین لە خۆی بکات، یا بیەوێ هێزی بوونایەتی بەخۆی ببەخشێت، ئەو دۆزینەوەی رۆح لە لای رۆمانووس دۆزینەوەی ئاشتی و جوانی و مرۆڤدۆستییە، چونکە ئەو کێشانەی لە شاردنەوەدا لەدایک دەبن بێ لایەن دەبنەوە، با لەم رستانەی نووسەر وردبینەوە:

«ئەوە بینینە کاتێ دەکەوێتە سەر جەستە، رۆحی تێدا دەخولقێنێت و هاوکاتیش ماهییەتی ئەم رۆحە دەردەخات، پێمان دەڵێت ئەم جەستەیە جوانیمان پێدەبەخشێت و ئەوی دیکەیان شێواوەو قێزمان دەکاتەوە، جەستەیەکی دوژمنانەیەو ئەویان جەستەیەکی دۆستانەیە».

لێرەدا نووسەر هەموو گەڕانەکانی بەدوای گەوهەری مرۆڤ لە بەشێک لە دۆزینەوەو نهێنییەکاندا ئاشکرا دەکات، کردارێکی میتا روانین کە کردارێکی میتا هەستیایی لێوە دروست

دەبێت:
بینین ڕۆح ئاشکرا دەکات
جەستە هەڵگری ڕۆحێکە
لێرەدا نووسەر وەکو پێناسێکی فەلسەفی ماهیبەتی ئەو ڕۆحەی جەستەمان بۆ دەردەخات و لەو کردارەدا ڕۆح و جەستە هاوتەریبن لە بوونایەتی و ئامادەبووندا، هەردووک جەستەی بێ ڕۆح و جەستەی ڕۆحدارمان بۆ دەردەخات، لەم بنیاتە زمانەوانییەدا جەستەی ڕۆح نەدۆزراوە = جەستەیەکی دوژمنانەیە.
جەستەی ڕۆح دۆزراوە = جەستەیەکی مرۆڤ دۆستانەیە، هەر لەسەر ئەم ئاوەژووکردنەوەیەی کرداریشدا - جەستەیەکی بێ ڕۆح = جەستەیەکی قێزەوەنە.
- جەستەیەکی ڕۆحدار = جەستەیەکی جوانکارییە.
ڕۆمانووس بەجارێک بەرەو تەجریدێکی زۆر قوولی ناسینەوەکانی جەستەو جوانی و جەستەو زمان و جەستەو گەوهەرەکەی دەچێت، کە مرۆڤ بۆ گەیشتن بەم ئاستەی ڕوانین دەبێ خۆی لە زۆر لەو داب و دەستوورو خوو پێوە گرتنانە دەرباز بکات دەبێ خۆی لە هەموو ئەو هێزە قەدەغەکارە داسەپێنەرانە ڕزگار بکات و لە کۆتاییدا بچێتە فەزای زەمەنێکی دیکەوە کە زەمەنی خووگرتن نییە بەکۆی ئەو پەیوەستانەوە، هەر بۆیە دیلێتی، ڕسوابوون، کۆیلەیی و زەلیلی ئەو ئازارانە نین کە مرۆڤ دەخەنە دووتوێی زەمەنێکی دیاریکراوەوە، بەڵکو ئەو دەرکەوتە مرۆییانەن کە مرۆڤ لە زەمەنە ڕاستەقینەو ڕووتەکانی خۆی دەردەخەنە دەرەوەو بۆیە لە(بڕگە(ە))دا دەڵێ بینین زەمەنەکانی جەستە دەردەخات، ئاخۆ زەمەنەکانی جەستە تا کوێی شێواندنە مێژووییەکانی مرۆڤ دەچن، زەمەن بۆچی کۆیەکەو دابەش بووە بەسەر چەند زەمەنێکدا؟ لە پەرەگرافەکانی داهاتوودا ئەم ڕستانە دەخوێنینەوە:

- بزانین من لەپاڵ ئەوەی لوغزی ڕابردوو هێزی لێ بڕیوم، هەمیشە بیر لە کۆتاییەکانیش دەکەمەوە، بۆیە من کاتێکم نییە لەژیاندا بەناوی ئێستا...» هەروەها لە هەمان لاپەڕەدا «ئەوەیانم تا ڕادەیەکی زۆر لە«باوک»م دەچێت ئەویش وەکو «بیبی کەناری» بەزمانێکی لوغزاوی پێی دەوتم تەنها کۆتایی شتەکان دەبینێت..ل٢٤ لە پەرەگرافەکانی داهاتوودا دەنووسێت.
- ئەو ڕووتییەشە پاڵم پێوە دەنێت لە هەرکاتێکی دی زیاتر بیر لە ڕابردووی پڕ لە گومانم بکەمەوە کەواتە لێرەدا لە«باوک»م جیا دەبمەوە کە من تەمەنێکی کورتی ئاشکرام هەیە.
لێرەدا ئەو زەمەنەی تیایدا دەژین زەمەنێک نییە ڕووت و قووت بێت، زەمەنێک نییە ماناکانی ئێستا، تەنها ماناکانی ئێستا هەڵگرێت، بەڵکو زەمەنێکە ڕابردوو ماناکانی تێدا دەسەپێنێ تاکو داهاتوو بخاتە بەر گومان و دوودڵی و نا دڵنیابوونەکانی مرۆڤەوە لێرەوە ڕۆمانووس بەدوای(ڕووتبوونەوە)دا دەگەڕێت وەکو ڕێگەیەک بۆ ئازادبوون و ڕەهاکردنی مرۆڤدۆستی و جوانییەکانی خۆی، ڕووتبوونەوە بەمانا فەلسەفییەکەی هەروەها خاوێنکردنەوەی ئێستایە لە ڕابردوو تاکو لە داهاتوودا مرۆڤ تەنها خەون بەژیانێکەوە ببینێ کە هەموو قەدەغەکردن و داسەپاندنەکانی سەر خۆی لەبیرکات و باوەڕ بەوە بێنێ کە زەوی شوێن و زەمەنی ئێستای ئەوە، چونکە لە لاپەڕەکانی دواییدا دەڵێ: مرۆڤ لە بەهەشت ڕووت بووە، بەڵام زەمەنی ڕابردوو داهاتووی نەبووە، چونکە جەستەشی ڕووت بووە، ئەوە لەگەڵ گوناهدایە کە مرۆڤ لە بەهەشت دەردەکرێ و لەترساندا خۆی دەپۆشێ تاکو جارێکی دیکە گوناهەکانی دووبارە نەکاتەوە، بەڵام گەر ڕووتی دۆزینەوەی جوانییەکان و مرۆڤ دۆستی بێت بۆچی ڕووتی ترس و تۆقاندن بخاتە دەروونی مرۆڤەوە کاتێک دەنووسێ«بەڵام نا،

ئەوەی زەندەقی منی بردووە تەنها رووتییە...هتد»
لە لاپەڕەکانی داهاتوودا ئەم رستانە دەخوێنینەوە.

١- ئێوە باوکی خۆتان دانەپۆشی و ئێمەیش رووت دەکەنەوە....هتد دەبێت بڵێین هێمنییەکی سەیر هەمووماتی داپۆشیوە... هۆیەکەیشی بەڕای من هی ئەو رووتییەیە ئەمەش وام لێ دەکات زیاتر باوەڕ بەوە بهێنم نێر بەڕووتی رەگەزی خۆی لەدەست دەدات و بۆ مێ دەگۆڕێت. مونادایەکی ناسکی تر بەدەست دێنێ.

٢- هەرگیز هێندە دەسەڵاتم بەسەر خەیاڵی خۆمدا نەشکاوە.. ئاخ رووتی چ هەستێکی دووفاقییە، ئەوەندەی ئازارە بۆ جەستە، هێندە شۆک نییە بۆ رۆح.. ئەو ترسە تەواو ئابڵۆقەی داوم... ئەو شەرمە تێکیشکاندووم، بەڵام خەیاڵەکان هەڵمدەفڕیوێنن..

٣- ئاخر رووتی کاتێک لە ناوێکەوە بۆ کردارێک دەگۆڕێت لەگەڵیا سیمای دەسەڵاتێک دەردەکەوێت.. لێرەدا ئەوەی رووت دەکرێتەوە تەنها جەستە نییە، بەڵکو ئیرادەشە..

٤- رووتی ئەو هەستە بوو پاڵی بەمرۆڤە سەرەتاییەکانەوە نا بەخێرایی بیر لە خواوەندێک بکەنەوە، کە بەڕادەیەک داپۆشراوبێت، تا ئەبەد رووت نەبێتەوە، بگرە هەوڵ بدەن سەرتاپای رووتیی خۆیانی لە پەنادا بشارنەوە.

٥- شتێک نییە بەناوی جیهێشتن و گەیشتن، بەڵکو ئەوەی هەیە هەوڵدانە بۆ رزگاربوون لە رووتی..

٦- بەزەییت بە«گوڵدا»ی پۆلتاندا دەهاتەوە، کە«ئەستێر»ی دایکی بەڕووتی لەگەڵ پیاوێکدا کوژرابوو...

٧- جەستەی هەمیشە رووتم پەراوێزی ئاسمانەو ماناکانی گوناهی لەسەر راڤە دەکرێت.

٨- بەڵام منی رووتوقووت زەحمەتە ئەو ئاگرە بدۆزمەوەو بچمە ناو ئەشکەوتی ناخی خۆمەوە، بۆ ئەوەی ئەو ورچانە یەک یەک بکەمە دەرێ، من دەزانم ئەگەر ئاگریشم هەبێت نازانم بەکاری بهێنم و سەرتاپای ئەشکەوتەکە دەسووتێنم..

٢- رووتی و دووسەرەیی بوون

یەک سیفەتی و یەک خەسڵەتی هەموو بوون و ماناکانی وەکو دەرکەوتەی بەرجەستەیی رەها هیچ واقیعێکی راستەقینەی تێدا نییە، رووتبوونەوەش وەکو مانایەک ئەو رەها نەبوونە یەک سەرە نەبوونەی تێدا نییە، چونکە ئەگەرچی خەسڵەتی جوانی و گرفتاریی، بەڵام هەروەها شەرم و ترس و تۆقاندنیشی تێدایە، ئەمە پەیوەندی بەڕابردووی گوناه و سزادان و بێ ئیرادەیی بوونی مرۆڤەوە هەیە لەو شوێنەی تیایدا دەژی. لێرەوە رۆمان کۆمەڵێک بنیاتی مانای رووکەش دەخاتەروو لەنێو زمانێکی زۆر فانتازی و شیکردنەوە فیکری و فەلسەفییەکانەوە، ئەو مانایانەی لەم بنیاتە رووکەشانەدا دەکەونەڕوو لەم رستانەدا چڕیان دەکەینەوە کە یەک بەرامبەر بەپەرەگرافی یەکە.

١- نێر بەڕووتی رەگەزی خۆی لەدەست دەدات و بۆ مێ دەگۆڕێت ـــــ ئیرۆتیکا.

٢- رووتی ئەوەندەی ئازارە بۆ جەستە، هێندە شۆک نییە بۆ رۆح ـــــ هەستکردن بەگوناه.

٣- ئەوەی رووت دەکرێتەوە تەنها جەستە نییە، بەڵکو ئیرادەشە ـــــ هەستی بێ دەسەڵاتی

٤- رووتی وای لە مرۆڤ کرد بەخێرایی بیر لە خواوەندێک بکاتەوە ـــــ پاساوی گوناه.

٥- هەوڵدان بۆ جیهێشتن و گەیشتن هەوڵدانە بۆ رزگاربوون لە رووتی ـــــ شوێن و پێناسەکان.

٦- «ئەستێر» بەڕووتی لەگەڵ پیاوێکدا کوژرابوو ـــــ پیاوان.

٧- جەستەی رووت پەراوێزی ئاسمانەو ماناکانی گوناهی لەسەر راڤە دەکرێت ـــــ ئازاری رابردوو، ئێستا.

٨- منی رووتوقـــووت زەحــــمــەتە ئەو ئاگـــرە بدۆزمەوە ـــ مەحاڵی ئازادبوون.

لەم دەرکـەوتانەی مـانا کـەوتن و کـەلەبەرەکـانی کـەسـایەتیـان تێـدایە کـە دەرەنجـامی رووتی و رووتبـوونەوە مـرۆڤ پێی دەگـات، لەدەسـتـدانی سیفەتی رەگەزی مرۆڤ لە هەستێکی بێ گومان گرفتاری و ئیرۆتیکییە مرۆڤ بەرەو لادانە رەوشتی و خەسڵەتە سروشتییەکانی خۆی دەبات و کامەران بوونیش بەم هەستە وەکو کاردانەوەیەکی دەروونییە بەرامبەر نێرایەتی مرۆڤ کە ئەمەش ئاوەژوویی و دەشێ زۆرداری و ناپەسندیی رەگەزی نێری بنوێنێ لە سروشتی مرۆڤدا، کەواتە هەستکردن بەرەگەزی مێیـاتی لە رووتبوونەوەدا کەلەبەرێک، نارەزایی بوونێک، پەسند نەکردنێک، سەرکۆنەکردنێکە دەرهەق بەرەگـەزی نێـرایەتی، چونکە ئەو رەگـەزە دەشێ توندوتیژی و زۆرداری بەسیفەتی نێرایەتی خۆیەوە بگرێت، ئەمانەش مانایان وایە: نێرایەتی حەزی بەمێیاتی بوونی تێدایەو رووتبوونەوە زیاتر سیفەتی رەگەزی مێیاتی بوونە نەک نێرایەتی بوون، ئەمەش دوو سەرەیی بوونە کاتێک رووتی لە جیهانێکدا کە مرۆڤەکانی بەداب و دەستووری قەدەغەکردن و شاردنەوەی ناوەوەی خۆی و سەرکوتکردنی هەستە شاراوەکانی مرۆڤ بێت، بێ گومان رووتی لە روویەکەوە دەبێتە هۆی دەرچوون لە داب و دەستوورو جێگەی سەرزەنشتی و رەخنەو توندوتیژیی ئەوانی دی کە لەهەمان کاتدا هەروەکو وتمان دۆزینەوەی رۆحی مرۆڤە، ئەو رۆحەی گەوهەرێکی ئازاد بەمرۆڤ دەبەخشێت، ئەمەش هەستێکە، یا کردارێکی دووسەرەیی بوونە، نەک کردارێکی چەسپاو و یەک بەهای مرۆڤ. ئەگەر یەکێک لە خەسڵەتەکانی مرۆڤی مێینە لە کۆمەڵگەی گۆشکراو بەباوک سالاری کراو، کە پیاو ناوەندی هەموو دەسەڵات و ئیرادەکانە، ئەوا یەکێک لە خەسڵەتە سروشتییەکانی مێیاتی بوون خەسڵەتی بێ ئیرادەیی و لەدەستدانی دەسەڵاتە، هەربۆیە ئەو هەستەی کە لە رووتییەوە دێتەکایەوە هەر چەندە گرفتاری و ئازادی و جوانییەکان و رۆحی مرۆڤ ئاشکرا دەکات، بەڵام رووتی هەروەها هێزو ئیرادەی نێرەکان لەدەست دەدات، نێر لە کرداری سێکسیدا رووت دەبێتەوەو دەیەوێ وەکو مێ بگەرێتەوە سەر سروشتی ئەو، دەیەوێ لەو شێوانەی کە بۆ نێرایەتی و قەدەغەکردنی ئەندامەکانی خۆی و لاساییکردنەوەیان دروستی کردووە لەسەر خۆی لابەرێ و بەرەو سیفەتی مێیاتی بوون و لەدەستدانی ئیرادەی نێرایەتی خۆی بچێت کە ئەمەش دوو سەرەیی بوونە وەکو کەلەبەرێکی شاراوەی بەنێرایەتی بوون، چونکە مرۆڤ کە بەرووتی هاتە دنیاوە هەر لە سەرەتاوە وەکو یەک ئیرادەی بەمرۆڤەکان دا بەرووتی خۆیانەوەو بەیەکسانی و کاتێک رەگەزێک ئەو سیفەتە سەرەتاییەی خۆی لەدەست دەدات، بێگومان بەرەو خۆسەپاندن و دەسەڵات و ئیرادەی گەورەتر دەچێت بەرامبەر رەگەزەکەی دیکە کە رەگەزی مێیە، ئەمەش دوو سەرەبوونی مرۆڤێکە کە مەحکوم بوو بەوەی لە سروشتی رووتی خۆی دەرچێتە دەرەوەو بەرەو سروشتێکی دیکە بچێت. کاتێک مرۆڤ بەرەو رووی ئیرادەیەکی بەهێزترو بەدەسەڵاتتری سروشت و بوون دەبێتەوە کاتێک مرۆڤ نا ئیرادەیی و دوورخراوەیی بوونی خۆی بەچاوی خۆی دەبینێ و هەموو کردارو بیرکردنەوەی رەگەزی خۆی لە ئاست ئەو هێزە سروشتی و بوونگەراییە لەدەست دەدات ئەوا رووتبوونەوە دەبێتە دەلالەتێکی دیکەی بیرکردنەوەیەکی دیکە لە مرۆڤ. مرۆڤ لە بەهەشت رووت بوو، لە زەوی هەر لە سەرەتاوە ئەندامەکانی خۆی بەگەڵاو گژوگیا دەشاردەوە، فێربوو کە ئیرادەی ئازادو سروشتی خۆی بشارێتەوە، کە هەر بەهۆی ئەو ئیرادەیەوە کەوتە سەرزەوی بێ گومان بەخێرایی و بەپەلە بیری لەو هێزو ئیرادەییە کردەوە کە وای

لێکرد ڕۆحێکی دیکەو جەستەیەکی دیکەی هەبێت و جۆرێک لە یاسای سروشتی خۆی هەبێت کە یاسای قەدەغەکردن و سنوور دانانە بۆ جەستەو ئەندامەکانی، ئەمەش وای لێکرد زوو بیر لەو هێزە بکاتەوەو ئەمەش بەرەو بیرکردنەوە لە خواوەندی برد، لە مێژووی مرۆڤایەتیدا گەڕان بەدوای دەوری خواوەندێتیێ لە یۆنانەکانەوە دەستی پێکردو پێش یۆنانەکانیش لە مێیاتی و لە دەوری دیکەی پیاویشەوە بوونی هەبووەو تاکو سەردەمی فیرعەونەکانیش مرۆڤ هەوڵی داوە جێگرەوەیەک بۆ ناوەندێتی بوونگەرایی خۆی بدۆزێتەوە وەکو خواوەندێکی سەرزەوی و بەخواوەندبوون هیوایەکی مرۆڤ بووە کە لەگەڵ هاتنی بۆ سەرزەوی، خودایەکیش بۆخۆی بخوڵقێنێ، هەر پاش ئەوەی لەدوای نەوەکانی ئادەمەوە خوداوەند لەوە دەوەستێ چیتر چاودێریی مرۆڤ بکات، مرۆڤ ویستوویەتی خواوەند لەگەڵ خۆیدا بەرەو زەوی بەرێ و لێیەوە نزیک بێ و هێزو ئیرادەی خۆی لەوەوە وەرگرێ و هەموو داواکانی مرۆڤ لە خواوەند بەخشینی هێزی ئیرادەیەکی عەقڵی و دەروونی گەورەتر بووە لەوەی کە هەیەتی. ئەمەش دووسەرەیی بوونەکانی مرۆڤە کە نە دەتوانێ بەخواوەندێک بەتەواوەتی رازی بێت و ئیرادەو دەسەڵاتی خۆی لەودا ببینێتەوەو نە دەتوانێ بەبێ خوداوەندێک بژێت کە ئیلهامی بەخشینی ئیرادەو دەسەڵاتە بەمرۆڤ، ئەمەش دووسەرەیی بوونەکانی سروشتی مرۆڤە. ئەگەر شوێن گواستنەوەیەک بێت بۆ جەستەی مرۆڤ لە ڕووتییەوە بەرەو جل پۆشین، ئەگەر گەیشتن مەرجی پۆشین و شاردنەوە لەگەڵ خۆیدا بێنێ ئەوا جێهێشتن و گەیشتن بەشوێنەکان، خۆی لەخۆیدا دەربازبوونە لەو حوکمەی لەسەر مرۆڤ بووە کە دەرەنجامی گوناهی خۆی لە جەستەیدا پێی دەگات، بەمەش شوێن هەروەها مەحکومە بەیاسای خۆی، بەهەشت شوێنێکە یاسای خۆی هەیە بۆ جەستە هەروەکو چۆن زەوی یاسای خۆی هەی بۆ جەستە، کەواتە کاتێک مرۆڤەکان لە حەزو ئیرۆتیکای جەستەیی خۆیاندا دەژین و لە هەمان کاتدا ئەو ئارەزووەی خۆیان دەشارنەوەو وەکو مرۆڤێکی خۆ قەدەغەکار ژیانی دروست دەکات، ئەو لە دووسەرەیی بوونێکی گەورەدا دەژی، مرۆڤ تا ئەوپەڕی دڕندەیی و ڕەمەکی بوون سێکسی و جەستە حوکمی بیرکردنەوەو دەسەڵاتی دەکەن و تا ئەوپەڕی دڕندەیی و خەفەکردن و شاردنەوەو کوشتن، یاسا بۆ ئەو کارە دادەڕێژێ، ئەمە خۆی لەخۆیدا حوکمدانە بەسەر جەستەی ڕووتی مرۆڤەوە، هەر بۆیە«ستێر» بەڕووتی کوژرابوو، ئەمەش هەمدیسان ئەوەمان بۆ دەخاتەڕوو کە ڕووتی ئارەزووەکانی مرۆڤ بەرجەستە دەکات و دەیەوێ ئازادیان بکات، بەڵام لە هەمان کاتدا ئەو ئارەزووانەی بەتوندوتیژترین شێوازو ڕەمەکیترین کردار ئابلۆقە دەدات بەیاساکانی خۆی، هەر خۆی یاسای قەدەغەکارو سنوور بۆ دانان بۆ جەستەی خۆی دادەڕێژێ و ڕۆماننووس بەوردی بیری لەو دووسەرە بوونانەی مرۆڤ کردۆتەوە ئەگەر جیابوونەوەی مرۆڤ لە بەخشندەییە ئاسمانی و بەدەسەڵاتەکان وەکوگوناهێک بێت کە مرۆڤ بەرەو هەستی دووسەرە بوون بەرێت، ئەگەر مرۆڤ لەو بەخشندەییانەی خوداوەندبێ بەری دەبێت لەگەڵ کەوتنە سەرزەوی و پەیوەندییەکی هەستیاری و هۆشداری پێوەی ببەستێتەوە، ئەوا مرۆڤ هەمیشە لەناخی خۆیدا ئەو هەستەی سزادان هەڵدەگرێت، هەر بۆیە خۆی لە پەراوێزی ئەو بوونەدا دەبینێتەوە ئەمەش دووسەرە بوونێکی ناخە، دووسەرەبوونێکی بیری مرۆڤە، کە لە لایەکەوە دەیەوێ لەڕێگەی باوەڕەوە دڵنیایی بەخۆی بدات لە لایەکی دیکەشەوە ئەو دڵنیا نییە لە مەترسی و دوودڵی و شەرم و هەموو حاڵەتە دەروونی و عەقڵییەکانی دەربازی بێت. کەواتە هەموو ڕێگەکان بەرەو یەک ئاراستە

لەبیرکردنەوەو خەیاڵیدا بەرەو دەرگا داخراوەکانی ژیانی دەبەن، بەمەش رووتبوونەوەو رووتی وەکو چەمکێکی فەلسەفی دەبێتە هێزی زمان لە خولڤاندنی بنیاتە رووکەشەکانی مانا، تاکو لەوێوە سەرنجمان بۆ بنیاتێکی گەوەری دیکە راکێشێت، کە ئەو بنیاتەیە لەنێو هێزی ماناکانی بنیاتە رووکەشەکاندا جیادەبێتەوە ئاخۆ لەکوێوە بە دووی ئەو بنیاتە زمانەوانیانەدا بگەڕێین وەکو دەرەنجامێکی پاشینەیی ئەم لێکۆڵینەوەیە؟

رۆمانووس لەڕێگەی سەرجەمی ئەو بنیاتە رووکەشانەوە دەیەوێ بگاتە چەند راستییەک کە گرنگترینیان لەو دەلالەتانەوە دەبنە ناوەندێک بۆ گەیشتن بەو بنیاتە رەهایەی لەو دیوی زمان و بنیاتە رووکەشەکانیدا بوونیان هەیە، ئەو بنیاتە ناوەندگیرانەش لەم بنیاتانەدا چڕدەبنەوە:

جەستە ـــ رووتبوونەوە = جل پۆشین

رۆح ـــ جەستە = شاردنەوە

رووتبوونەوە ـــ دووسەرەیی ـــ ئاشکرابوون = دیلی ـــ گرفتاربوون ـــ دوودڵی و ترس و شەرم.

ئەم بنیاتە ناوەندی گیرانەی مانا بەرجەستەیەکن لە زمانی سەرەوەی دەق و نامانگەیەنێتە هیچ دەلالەتێکی ناخەکی کە بۆی هەبێت بەتەواوەتی درک بەمانا پێشینەو هۆکارە بنەڕەتییەکانی نووسین بکەین لە خودی ماناکانی خۆیدا، لەگەڵ ئەمەش ئەم مانایانە دەروازەیەکمان بۆ دەکەنەوە لەبەردەم گەڕان بەدوای بنیاتی هەرە بزرو نهێنی دەق کە بەجارێک هۆکار لە نووسینی ئەو مانایە دەداتەوە پاک پاساوی هەموو ماناکانی دیکە نووسەر لە وێنەی رووتبوونەوە گرفتارو سەرسامە، بەڵام لە ناخی خۆیدا ترسێک لە رووتبوونەوە هەڵدەگرێت و ئەو ترسەش تێکەڵە لە دوودڵی و ڕاڕایی و نادڵنیابوون و شەرمکردن و دەشێ مرۆڤ بەهەڵەو لە مێژوویەکی درێژدا کاری بۆ ماتکردن و دیلکردنی دەروونی و عەقڵی و فیزیۆنۆمی خۆی کردبێ و دەرەنجام ئەم کارەش بەرەو رووی ئازارو خەم و مەرگ دەبێتەوەو ناهێڵێ درکپێکردن و هەستەکانی ئازاد بن و، بەڵکو لەمەش زیاتر بەرەو لادان و نووچ خواردنەوەی جەستەیی دەبن و دابەشبوونی مرۆڤ لەنێوان نێرو مێ، دابەشبوونێکە لە پشتەوەی هەموو کێشەکانی مێژووی مرۆڤەوەیە، هەرچەندە مرۆڤ بەهەڵە کاری بۆ سانسۆرو قەدەغەکردن و هەموو جۆرە دەسەڵات و داسەپاندنێکی جەستەیی و رۆحی بردووەو لەمەوە بنیاتی رەهای دەق دەکەوێتە دەلالەتە زمانەوانییەکانی ئەم دیدگایەوە:

شێواندنی جەستە کێشەکانی مرۆڤ مێژوویەک بۆ مەرگ

دیلکردن دەروونی ـــ عەقڵی مێژوویەک بۆ ژیان

هەموو زمانی سەرەوەی دەق لەم پێکداچوونە زمانەوانییەدا چڕدەبێتەوە کە بنیاتی هەرە شاراوەی زمانێکی دیکە دەنوێنێ کێ دەڵێ مرۆڤ گەر جلی نەپۆشیایە لە جیهانێکی وەکو ئەمڕۆدا هەمان عەقڵ و هەمان جەستەو هەمان شوێن و هەمان خۆراک و هەمان پەیوەندی و هەمان خولیای دەبوو ئەمەیە فانتازیای زمانی شاراوەی دەق و بنیاتەکەی.

هەولێر ١٩/٤/٢٠٠٩

ناوی رۆمان: مامزێر

نووسەر: کاروان عومەر کاکەسوور